

NR. 3 DESEMBER 2024.
32. ÅRGANG



Museumsglimt

Medlemsblad for Lillehammer Museums Venner



UNDER JULEMARKEDET PÅ MAIHAUGEN fikk vi møte Anders Sandvig og noen av hans venner til herreselskap i 1915-huset. Her var det høy sigarføring, kortspill og høylytt samfunnsdebatt. Fra venstre Anders Sandvig (her i skikkelsen til Helge Sognli), hushjelpen Jenny og bankmannen Magnusson. Tekst og foto: Jørgen Skaug.

MEDLEMSKAP LMV 2024

Lillehammer Museums Venner omfatter alle de seks museene i Stiftelsen Lillehammer Museum:

Maihaugen
Lillehammer Kunstmuseum
Bjerkebæk
Aulestad
Norges Olympiske Museum
Norges Postmuseum

Medlemmer med betalt årskort og medlemskap i LMV har fri adgang til alle disse museene et helt år regnet fra datoen de kjøpte medlemskapet. Alle med registrert e-postadresse får også direkte invitasjon til spesialarrangement og venneturen. Videre får du Museumsglimt tilsendt tre ganger pr. år, 10 % rabatt i museumsbutikkene og 20 % rabatt på billetter til Riksteateret i Maihaugsalen.

Medlemskapet gir også fri adgang for én person til en rekke andre museer i Norge og resten av Norden.

Mer informasjon finner du på:
lillehammermuseum.no/venneforeningen

PRISER ÅRSKORT 2024:

Voksen kr 760

Familie* kr 1200

Ung 16–25 år / Student kr 300

*To voksne med barn/unge t.o.m. 25 år.

Barn 0–5 år har gratis inngang.

Lillehammer Museums Venner

Maihaugvn. 1, 2609 Lillehammer
Bankgiro 2000.05.17608
Informasjon 6128 8900
E-post: venner@lillehammermuseum.no

Redaktør: Tore Feiring
Grafisk produksjon: Dialecta
Forsidefoto: Jørgen Skaug



INNHOLD

Lederen	3
Museumsvenner fra hele landet møttes i Stjørdal	4
Julefeiring med og uten juletre og røde lys	5
Jul i prestegården i 1780	6
Typisk norsk i Dronning Sonjas barndomshjem	9
Jul i fjøset	12
Julepynt med mening	14
Julemarkedet på Maihaugen – her kom julestemningen	15
Kopi av dørklinken til Sigrid Undset på Bjerkebæk	18
Hilde Ekeberg er ny leder for Aulestads venner	19
Det lyser i stuen på Aulestad i julen	21
Smedstua Formidlingsverksted	23
– Kunnskapen er i personene	25
De glemte OL-grenene	27
– Det beste jeg har opplevd i kulturhuset Banken!	30

UTSTILLINGEN FRAMED PÅ KUNSTMUSEET ER EN SUKSESS!

Allerede 5 uker etter åpningen den 19. oktober har utstillingen vært besøkt av over 6000 besøkende.

Utstillingen har også fått veldig gode kritikker i viktige media. Vi gratulerer Lillehammer kunstmuseum og de som har jobbet med utstillingen.





2018

Tore Feiring

Ovennevnte år er et tidsskille for våre lokale venneforeninger. I en del år forut red en konsolideringsbølge gjennom norske kulturetablisement, og kulturdepartementet spesielt. For Lillehammers del kulminerte det i 2018, hvor Maihaugen, Aulestad, Bjerkebæk og Lillehammer Kunstmuseum ble ett, under navnet Stiftelsen Lillehammer Museum. Nå vet ikke jeg hvor sterk vilje det var innad i disse museene for at det skulle skje, men fakta er at kulturdepartementet presset virkelig på og ga vel ikke våre lokale museer noe særlig valg.

I etterkant av dette, har jeg blitt fortalt, kom problematikken rundt DSSV (De Sandvigske Samlingers Venner) og Aulestad Venneforening opp. Hva skulle de gjøre? Vel, svaret dukket fort opp, den nye stiftelsen presset gjennom at DSSV skulle si i fra seg salget av fri inngang ved Maihaugen ved kjøp av medlemsskap. Noe de selvsagt var i sin fulle rett til å gjøre. Kort fortalt endte det i at ved tap av så store inntekter ville DSSV ikke ha noe å tilby verken den ene eller den andre. Og presset ble også venneforeningen på Aulestad, det hele endte med at disse

to svært aktive og store venneforeningen ble til dagens Lillehammer Museums Venner (LMV). Svært avhengig av stiftelsens godvilje, som nå bidrar økonomisk inn i venneforeningen ut i fra hva LMV til enhver tid budsjetterer.

Så viser det seg at det igjen er etablert en venneforening på Aulestad, gausdølene trives best med sine egne, ære være dem for det. Samtidig viser det seg at dette er et tema for mang en venneforening som har møtt på konsolidering i døra. Mer om dette kan leses i vår utmerkede sak fra årsmøtet i Forbundet for norske museumsvenner.

Vi skal ikke ha noen mening om hva som er bra eller dårlig, alle er vi enige om at både venneforeningene og museene bør dra i samme retning, jobbe sammen og trives i sammen. Samtidig må museene være klar over hvilken kraft og lokal-kunnskap som finnes, og at det er mange ressurssterke folk som vil bidra positivt. Men for alt dette ikke skal slukne, må det samspill til. Der kan Kristin Brandtsegg Johansen på Aulestad, og hennes ønske om å ha en venneforening å spille på, gå foran som et godt eksempel.

Kos dere med vårt julenummer og god jul til alle!



Årets julegave!

Boken "Å krysse grenser. Flykninger forteller" kan kjøpes hos bokhandlere eller bestilles på norli.no
Utsalgspris: kr. 300,-

LMV gir rabatter ved kjøp av mer enn fem bøker.

Spørsmål/bestillinger rabatter kjøp sendes til:
venner@lillehammermuseum.no

Museumsvenner fra hele landet møttes i Stjørdal

Museumsreformen fra 2000 og veien videre, var hovedtema da Forbundet for norske museumsvenner inviterte til seminar og årsmøte i Stjørdal 6.–8. september.

Tekst og foto: Bjørg Owren

Hovedgrepet i museumsreformen er den såkalte konsolideringen, som førte til en stor omlegging av museumsstrukturen i landet og sammenslåing av museer til færre administrative enheter. For Lillehammer regionen resulterte det i sammenslåingen av de seks museene som i dag inngår i Stiftelsen Lillehammer museene.

Er det plass til frivillige?

Lillehammer var tidlig ute. Men fortsatt sliter mange med å finne sin plass og form innenfor nye rammer. For venneforeningene er det frivillighetens rolle i de nye konstallasjonene man er særlig opptatt av. Mange har opplevd at det ikke er lagt godt nok til rette for samarbeidet mellom museet og venneforeningen i etterkant av konsolideringen. Frivilligheten løftes høyt i politiske festtaler, men hva skjer i praksis? Det var bred enighet om at frivillige er en stor ressurs, som kan brukes langt mer strategisk enn å steke vafler og være parkeringsvakter. Noe av styrken er lokal forankring og løsningen er tett dialog mellom museet og venneforeningen.



GOD VELKOMST: Ordfører Eli Arnstad (i midten) holdt en engasjert velkomsttale om Stjørdal kommune og frivilligheten. Her sammen med styreleder i FNM Marit Mediaas Hasvang (t.v.) og styremedlem Birgit Engesæter Madslie fra Lillehammer. (foto: Bjørg Owren)

Utveksle erfaringer

Årsmøtesamlingen er en viktig arena for dialog og ideutveksling. I år var det Ringve Museums Venner, Nøstetangen Glassverks venner og Rindal skimuseums venner som delte ideer og erfaringer fra talestolen. Ann Elin Hess Brønstad fra Rindal avsluttet med å minne om at venneforeningen er til for museet og ikke omvendt.

Teknisk vertskap for årets samling var Hegra festnings venner. Marit Mediaas Hasvang fra Asker museums venner ble gjenvalgt som leder.

Julefeiring med og uten juletre og røde lys

Livet på Maihaugen følger årstidene, og fra slutten av november gjenskapes julestri og julestemning slik det kunne være i middelalderen, på 1600- 1700- 1800-tallet og helt fram til i dag. For publikum starter det med julemarked første helgen i desember. For de ansatte har det vært jul en god stund.

Tekst: Bjørg Owren | Foto: Jørgen Skaug

Anders Sandvig hadde en visjon om at det skulle være liv i husene på Maihaugen. Folk skulle kunne «gå lige ind til de mennesker som har levet i dem tallet og helt fram til i dag, og lære deres livsformer å kjenne, deres smak deres arbeide».

De som bodde i disse husene for 600, 200, 100 eller 70 år siden hadde sine gamle skikker og tradisjoner, og i ukene var de minst like travle som oss. På Maihaugen blir historien og stemningen gjenskapt til årets julemarked, og de julepyntede husene kan oppleves i hele desember.

Konservator NMF Else Braut er fagansvarlig for de julepyntede husene. Sammen med Kåre Hosar har hun vært med å utvikle prosjektet med julepyntede hus på Maihaugen. Vi blir med henne på julebesøk til 1700-tallet og Vågå prestegård og til 1965 og Dronning Sonjas barndomshjem.

JULEEKSPERT:
Konservator NMF
Else Braut guider oss
gjennom flere hundre
års juletradisjoner
og julestemning.



Jul i prestegården i 1780

Når vi titter inn i den gamle prestegården fra Vågå, ser vi inn i et norsk embetsmannshjem rett før den franske revolusjonen. Frankrike har lenge vært toneangivende og nye impulser fra datidens mote har nådd prestegården og kombineres med bygdens tradisjoner.

Stuen et er pyntet til fest. Midt i rommet troner spisebordet, med en stor hvit duk som flommer ut over gulvet.

– Ikke veldig praktisk, men det er ikke poenget. Størrelsen på duken signaliserer klart og tydelig at her er vi i et velstandshjem. Slik kunne det se ut hos en embedsmannsfamilie, når det ble ringt inn til jul på slutten av 1700-tallet, forteller Else Braut.

Hun tenner lysene på bordet og vi forestiller oss at det durer friskt i kakkelovnen i hjørnet. Vi ser for oss hvordan husets vertskap, deres nærmeste familie og kanskje noen tilreisende gjester (fra deres egen stand) snart kommer i sine fineste klær og setter seg til bords. Rundt 1780 er det presten Peter Munch og fru Christine Storm Munch som regjerer her. Han er utdannet i København og hun kommer fra



KLART TIL JUL: Else Braut tenner de hvite lysene, og vi ser for oss hvordan folk fra embetsstanden skred inn i sin flotteste feststas, mens arbeiderene på gården feiret jul i litt enklere form i kjøkkenet ved siden av.

en familie med stort kontaktnett blant embetsstand og borgerskap i inn og utland. Noe deres hjem og vaner bærer preg av.

Talglys fra sau

Før jul har det vært hektisk. Familien og hele gården følger de gamle skikkene i bygda med slakting, brygging, baking og vasking før jul. Og ikke minst; støpning av lys. De hvite lysene

på bordet og ellers i stuen er laget på gården, mest sannsynlig av talg fra sau – for det var det beste.

– Alt på dyrene ble nyttet!

Bordet er dekket med vakkert kinesisk porselen. Vinglasset ved hver kuvert signaliserer at her blir det servert vin til maten. De kondisjonerte fikk vin importert fra Tyskland og Frankrike.

Som «kikker» inn i dette tablået, legger vi merke til at det er lite av pynt somminner om det vi forbinder med julestemning.

– Ja, i Frankrike, Tyskland og Danmark har de begynt med juletre på denne tiden. Men det skal ta enda hundre år før juletreet blir skikk i norske hjem. Og de røde lysene kommer for alvor etter freden i 1945, forteller konservator Braut.

Men å pynte med grønne grener har nordmenn gjort i uminnelige tider. På spisebordet



VAKKERT: Bordet er pyntet med einer, og dekket med vakkert orientalsk servise. Til maten serveres importert rinskvin i tynne stettglass.

anno 1780 er det pyntet med einer, lagt i en sirkel rundt suppeterrinen. Det evigrønne er symbol på «evig liv», og minner om hovedbudskapet i juleevangeliet «Han som ble født, og ga oss evig liv».

Franske impulser

Suppeterrinen midt på bordet står på speil – nok et symbol på velstand. Når lysene tennes, vil gjenskinnet fra funkende lys få det hele til å se ekstra flott ut. Impulser fra Speilsalen i Versailles og slutten av 1600-tallet har nådd prestegården i Vågå anno 1780.

På denne tiden var «det franske» ledende innen mote – klær, interiør, mat og musikk. At disse impulsene også nådde Vågå og i særdeleshet prestefruen, vet vi fra flere kilder. Christine Storm Munch, var kjent for sitt gode kjøkken og etterlot seg flere kokebøker med oppskrifter inspirert av både fransk og engelsk kjøkken. Hun var også svært motebevisst i klesveien, og sydde sine egne kreasjoner med inspirasjon fra franske motejournaler hun fikk via sin bror i Danmark. Så når hun trådte inn i stuen på en festaften som denne, raslet det ganske sikkert flott i fargerike silkeskjørt, rysjer, volanger og sløyfer. Stoffene ble importert fra kontinentet sammen med vin, glass, service, eksotiske frukter og krydder.

De spiste godt

Akkurat hva de spiste på julaften vet vi ikke, men det ble ganske sikkert servert flere retter.

– Kanskje startet de med en consommé, en klar suppe av konsentrert kjøttkraft. Deretter kunne det være kalvesteik, lammestek eller svineribbe. Det ble også servert dessert og kaker. Kaffe og te var også kommet på moten, sier Braut.



INFLUENSER: Christine Storm Munch (1746–1825) var et stort stilikon og influenser i sin tid. Hun var blant annet kjent for sin kokkekunst, urtehage og fine kjølesøm. (Foto: Digitalt museum/Randsfjordmuseet.)

Flere av skikkene fra denne tiden lever fortsatt. De hengte opp kornband, startet kvelden med lesing av juleevangeliet og hadde vi lagt øret til vinduet ville vi nok hørt både kristne og verdslige sanger. Første juledag var det arbeidsdag for presten og hele bygda møtte opp i kirken. Da ble de flotteste sledene tatt fram og eierne viste seg i fullt trav til kirken.

– Folk var nok like stolte over fine kjøredoninger den gang som nå, smiler julesjef Else Braut og legger til at mange slike sleder kan du se i utstillingen IMPULSER inne på museet.

SPEIL: Ryktet om den flotte speilsalen i Versailles skapte mote over hele Europa. Prestefruen Christine Storm Munch pyntet med små speil på bordet og skapte en ekstra flott lysstemning.



Typisk norsk i Dronning Sonjas barndomshjem

TRADISJON: Hos familien Haraldsen var det tradisjon å ha juletreet midt på gulvet. Her kunne det sees fra alle kanter og var lett å gå rundt. (Foto: Jørgen Skaug)

Vi vandrer framover i tid, til 1960-tallet og Dronning Sonjas barndomshjem. Det er det seneste av husene på Maihaugen som pyntes til jul. – Det er egentlig ikke så mye å si om dette, for det er ikke så langt fra slik vi gjør det i dag, sier Else Braut mens vi prater oss framover.

– Det spesielle her er at vi har pyntet slik familien selv gjorde det. Familien har fortalt hvordan det var og vist oss bilder. I de andre husene har vi laget en jul som var typisk for tiden.

Braut forteller at det var sånn her som i andre familier, de pyntet på samme måte i alle år. Det de gjorde på 60-tallet gjorde de også på 40-tallet. Juletreet sto på samme plassen hvert år, og fru Dagny Haraldsen laget sin spesielle dekorasjon i peisen hvert år.

Jula skiftet farge

Mens vi rusler fra Prestegården til huset fra Tuengen allé rekker vi å reflektere over historien. Kontrasten mellom de julepyntede 1700-

og 1960-talls hjemmene er stor. På de to hundre årene, som skiller, har Norge blitt selvstendig og fått egen konge. Folket har kavet seg gjennom to verdenskriger og får det meste av det de trenger på butikken. Måten vi feirer jul på har også endret seg mye i løpet av denne reisen. Rødt og grønt har blitt julens farger. Julen fylles av juletre, julenisser og julegaver. Det var nisser på 1700-tallet også, men de var ikke snille og kom ikke med gaver. Folk trodde på tusser og troll, og julenatta var en av de skumleste i året. Da måtte folk holde seg inne, for ellers kunne de bli tatt av åsgårdsreien. – Kanskje er herfra skikken om å være i ro hjemme juledagen kommer fra?

Hos Sonja og Dagny

Vel inne i stuen til fru Dagny Haraldsen og datteren Sonja på 60-tallet, her står juletreet midt på gulvet, akkurat slik det gjorde hvert år. Elektrisk julelys skinner på norske flagg, glitter, hjerter, flettede kurver, julekuler og «høyt i toppen den blanke stjerne». Pynten er litt nytt og litt gammelt, kjøpt og hjemmelaget, slik skikken var. Flaggene på treet hadde en sterk symbolverdi på denne tiden. Etter 1905 hadde det norske flagget signalisert at vi var et fritt land. Fra freden i 1945 og utover på femtitallet var det til og med juletreflagg med bilder av kronprinsbarna – der vår kong Harald var den yngste. På sekstitallet er det det rene flagget som gjelder.

Julen er rød og grønn

Det er pyntet med røde lys, nisser og granbar. Røde lys ble vanlig etter krigen, og i tiårene etterpå blir julen stadig mer rød og grønn. Nå blir det også vanlig å pynte til jul i hele huset. Damebladene er fulle av tips til broderte brikker, pyntehandklær og duker med julemotiv. Det pyntes på bord, kommoder, hyller og skap.

Juleblomster er en egen kategori; julegledet er den store favoritten. Men en nykommer er på vei, utover på sekstitallet dukker julestjernen opp som den moderne juleblomsten. Tulipaner, liljekonvall og svibler har vært dyrket i veksthus og brukt som juleblomster her til lands i over hundre år.

Hos familien Haraldsen hadde de store julegleder i vin-



***PYNTER:** På Maihaugen er det konservator Else Braut som pynter til jul i Dronningens barndomshjem.*

duene, som en vakker ramme rundt den julepyntede stuen. I hallen var det svibler ved speilet.

Det var også tradisjon her i huset å henge opp misteltein. En eviggrøn plante som har symbolisert lykke og fruktbarhet helt siden førkristen tid. Den henger i døråpningen mellom hallen og stuen. Vi tipper at det også i dette hjemmet, ble holdt leven med skikken vi fortsatt fniser av; å kysse under mistelteinen. Skikken stammer visstnok fra USA og England og kom på 1800-tallet. I åpningen mellom stuen og spisestuen henger en girlander av grankvister, norske flagg og en stor hvit klokke. En klokkepynt som er svært typisk for dette tiåret.

Familieselskap på hvit duk

I spisestuen er det dekket til ti, med hvit damaskduk og servietter, tidstypisk porselen og nypusset sølv. Bordet er dekorert med granbar, små nisser og røde lys.

– På denne tiden er det også vanlig å lage store dekorasjoner med lys satt i en kittklump, og dekorere med granbar, kongler og nisser rundt, forteller Braut.

Norsk vinter i peisen

Et kjært barndomsminne for Dronningen er dekorasjonen moren laget i peisen hver jul. Her bygget Dagny Haraldsen opp en skibakke av dekorasjonsvatt, med nisser av ulike slag som rente nedover på ski og kjelke. Den sto der gjennom hele julen.

– Slike dekorasjoner var vanlig på denne tiden, og var et symbol på den norske vinteren. I katolske land satte de fram julekrybben til jul. Her hjemme gjorde vi det slik.

En av våre eldste tradisjoner knyttet til julen er å henge opp julenek. På gamle malerier kan vi se kornband på en lang staur trone høyt over mønet på stabbur og låver. På 1960-tallet har skikken for lengst spredd seg fra bygdene og inn til byen. I Tuengen allé hadde de julenek både på verandaen og ved inngangsdøren.



BORDPYNT: Rødt og grønt dukket opp som julefarger i mellomkrigstiden. Siden har fargene blitt selve symbolet på «gammeldags jul». I julen var det røde lys i enhver stake, kombinert med grankvister, nisser og strå av havre.

Konservator Else Braut og hennes kolleger har pyntet til jul i mange hus. Dersom du synes det er vanskelig å finne julestemningen i en ellers travel tid, så er den «gode gammeldagse jula» å finne på Maihaugen.



FAMILIE-MIDDAG:

I spisestuen er det dekket til ti, og bordet ser ut slik som da husets frue ønsket barn, svigerbarn og barnebarn velkommen til julemiddag.



Jul i fjøset

JULEMIDDAG: Museumsbøndene Rune Sørderholm (t.v.) og Anders Hagen har servert det fineste grønne høyet fra i sommer til dølakua som står på båsen i fjøset på Jørstad i jula.

Når julen ringes inn julekvelden kl. 1700 har roen senket seg også i fjøset på Jørstad, da har alle dyra fått litt ekstra omsorg, godt stell og den beste maten museumsbøndene på Maihaugen kan servere.

Tekst og foto: Jørgen Skaug

Juleforberedelser

Museumsglimt besøkte museumsbøndene i fjøset på Jørstad i førjulstiden. Da hadde det ryddet, rengjort og pyntet litt ekstra til jul. I fjøset er det både ku, griser, geiter og den store flotte bukken Blåmann. Nede i stallen under fjøset bor hestene Herman og Maihauggutten sammen med hønene. Sauene er ute hele året, men går inn i et eget hus (smia) på Jørstad når de selv ønsker det. Der får de også litt ekstra godt å spise når jula nærmer seg.

Lukter som i helsekostbutikken.

Til jul henter museumsbøndene fram det fineste grønne høyet fra i sommer til dyra, og da får de også litt ekstra godsaker, bl.a. mjøl, havre og et lauvkjerv eller to. Da vi besøkte fjøset rett før jul luktet det som i den reneste helsekostbutikken.



PYNTET TIL JUL: Fjøset på Jørstad er ryddet, rengjort og pyntet litt ekstra til jul.

Dyrestell 365 dager i året

Gjennom hele vinterhalvåret får alle dyra på Maihaugen stell og mat minst to ganger om dagen – morgen og kveld, hverdag som helg. Det er de faste museumsbøndene Anders Hagen og Rune Søderholm som deler på fjøsvaktene sammen med avløser og gartner Helga Flittie Ekre.

Opplegg for barnehager

I førjulstiden har Maihaugen også egne opplegg for barnehager i fjøset på Jørstad. Der får barna hilse på dyra og høre om juletradisjonene i fjøset. Kanskje de også fikk bli med på låven og høre om fjøsnissen? Det skjer så mye rart i fjøset på denne tiden av året...

Fjøsnissen

Fjøsnissen hadde en viktig plass i det gamle bondesamfunnet. Ifølge norsk folketro holdt han til i uthusene på gården, og var en skikkelse man måtte forholde seg til enten man ville eller ikke. Behandlet man fjøsnissen pent, stelte han godt med dyra og gården. Derimot kunne han hevne seg ved å gjøre ugagn dersom han ble behandlet dårlig. Det finnes flere historier om hvordan nissen for eksempel veltet



GODSAKER: Et lauvkjerv fra i sommer er ekstra godsaker for geitene, som museumsbonden Anders Hagen server til jul.

melkebøtter eller slapp løs kyrne. Fjøsnissene var vesener med temperament som kunne være både lunefulle og skadefro. Den kunne være en plage som det var vanskelig å bli kvitt, noe man finner igjen i uttrykket «nissen på lasset».

I jula var det en tradisjon at man skulle gi et offer til fjøsnissen i form av øl og grøt med smørøye. Da ville han ta seg godt av dyra og fjøset i året som kom. Koblingen mellom fjøsnissen og juletradisjonene skjøt fart med julekortene fra slutten av 1800-tallet, der fjøsnissen var et populært motiv.



JULEKORT:
Fjøsnissen som har sovnet ved grøtballen. Julekort tegnet av Julius Holck 1895 - Foto Nasjonalbiblioteket.

Julepynt med mening

Liv Blåvarp fra Toten er en stor og berømt internasjonal smykkekunstner. I år har hun smykket ut juletreet på Maihaugen.

Tekst og foto: Bjørg Owren

Liv Blåvarp er den syttende i rekken av kunstnere og designere som pynter juletreet i besøksenteret med eget design. Årets tre er et samarbeid mellom Lillehammer Kunstmuseum og Maihaugen, og de som trekker i trådene er Cecilie Skeide og Else Braut, begge konservator NMF på henholdsvis kunstmuseet og Maihaugen.

Braut forteller at ideen til det som har blitt en fin tradisjon i Lillehammer, egentlig kommer fra London – nærmere bestemt Victoria og Albert museum. Der engasjeres hvert år en designer til å pynte juletre.

– Vi så treet laget av strikkekunstner Kaffe Fassett for mange år siden, og ble helt slått i bakken! Så flott, sier Braut begeistret. Ville det være mulig å gjøre noe lignende her hjemme? Og det gjorde det.

En gammel geografibok

Liv Blåvarp stilte selv opp og hengte opp årets pynt; hus, skjeer, dråper, fugler, jordkloder og små rammer med bilder. Hun forteller at ideen startet med en geografibok fra 1964.

– Det var papiret og bildene. Jeg brukte kartene til å lage glober. Det startet slik også har jeg spunnet videre og benyttet ulike materialer og farger. Hun peker opp i treet. Glober av kart på kryssfiner, blå dråper av malt balsa, småfugler i kryssfiner, skjeene laget i selje, husene er skåret ut av osp og malt.

Hva ønsker du fortelle med pynten?

– Slik som verden ser ut nå i dag kan vi ha noen symboler som reflekterer kloden vår. Det er globen og trekkfuglene som flyr langt og forlater oss om høsten. Så er det det mer hjemlige med husene. Vi er jo opptatt av disse trygge rammene, og spesielt i jula prøver vi skape dette trygge og vil at omgivelsene våre skal glimte og glitre litt ekstra og skape en spesiell varme. Også er det mattradisjonene våre som står sterkt, Fint utskårede små skjeer henger i røde tråder.

Budskapet og pynten er talende, vakker og enkel. Den meritede kunstneren har ikke gjort noe tilsvarende før, men hun har kost seg med prosjektet.

– Jeg tenker at det er litt mere lek, enn de andre tingene som jeg driver med. Men det er jo en form for utsmykning dette også. Og det er jo lov å leke. Jula er full av romantiske forestillinger, overtru og magi. Vi skjemma oss litt bort med å gå inn i dette litt barnlige, og det har vi godt av, smiler Liv Blåvarp. Så klatrer opp,



JULESMYKKER: Smykkekunstner Liv Blåvarp har et stort navn i både New York og Tokyo. I år har hun designet årets pynt til juletreet i besøksenteret på Maihaugen.



HUS: Rødmalte små hus, som er skåret ut i osp og dekorert innvendig med gull, symboliserer hjemmelig kos og trygghet i en urolig verden.

og flytter på en stor globe høyt i treet, det er viktig at den henger på rett plass.

Når jula er over, tas pynten ned og selges i museumsbutikken.



SKAPER TRIVSEL OG FØRJULSSTEMNING: Det var rett og slett trivelig på Torget under julemarkedet, der Terje Gording Hong og Lena Teigen underholdt med sin fengende musikk foran juletreet.

Julemarkedet på Maihaugen – her kom julestemningen

Nærmere 12 000 besøkte julemarkedet på Maihaugen i helga 30.11–1.12.2024. Her kunne de oppleve den gode, gamle julestemningen i vakre og historiske omgivelser. Her var det julehandel, julepyntede hus fra ulike tidsepoker og koselige aktiviteter for hele familien. Ca. 100 utstillere, herav 17 nye for året, bød fram fristende mat, håndverks- og husflidsprodukter og andre julevarer. Etter det vi kunne se var det de salgsstedene med matvarer som hadde de lengste køene.

Tekst og foto: Jørgen Skaug

Her var det også aktiviteter og opplevelser tilrettelagt for barn. Og her var det sang, musikk og annen underholdning rundt i museet som satte de besøkende i en god førjulsstemning.

Rune Prøven, arrangementsansvarlig på Maihaugen, var godt fornøyd med årets julemarked, ut fra de mål de hadde satt seg. Besøktallet ble ca. 11 800, et par hundre lavere enn fjorårets rekordtall. Vi møtte mange fornøyde besøkende

på julemarkedet og fikk flere gode tilbakemeldinger fra utstillere som hadde opplevd godt salg, sier Prøven. Parkering rundt Maihaugen er alltid et problem, men årets nyvinning med buss fra Lillehammer Skysstasjonen direkte til Maihaugen hver halvtime både lørdag og søndag har vist seg å være et godt transporttilbud.



ETTERSURT JULEMAT: Frøysagarden er en familiebedrift i Sykkylven som fokuserer på kortreist og lokalprodusert mat etter gamle håndverkstradisjoner. De deltok på julemarkedet på Maihaugen for første gang med bl.a. gravet og røket laks og ørret, lutefisk og pinnekjøtt. Her blir ordføreren i Øyer, Anne Marie Sveipe, fristet av Kåre Georg Myklebust med en smak av einerrøkt ørret, som førte til at Sveipe kjøpte en pakke av denne eksklusive fisken.

VENNEFORENINGEN hadde egen stand på Torget i Byavdelingen for å selge boken «Å krysse grenser. Flyktninger forteller». Her møtte vi Ellen Gjerde som solgte boken sammen med Ana Cacic-Maksimovic og hennes 7 år gamle datter, en flyktning som kom til Norge fra Serbia i 2018, og som har fortalt sin historie i denne boka.



KJØTTKAKE PÅ GAFFEL: Brimi Gard & Sæter AS har deltatt under julemarkedet i minst 10 år, der de selger et stort utvalg av forskjellig julemat, ost og kjøtt. I tillegg fristet Ola Tangvik Brimi med varm kjøttsuppe i kopp og kjøttkake på gaffel, som han fortalte var en bestselger. Under julemarkedet regnet han med å selge rundt 2000 slike kjøttkaker. Her får Berit Holm Olsen, som var postmester på postmuseet under julemarkedet, sin kjøttkake.



JULEBAKSTEN SIKRET:

Kine Henriksen fra Kolbu på Toten var en av flere tilbydere av julebakst. Hun baker tradisjonelle julekaker hjemme på kjøkkenet på hobbybasis, bl.a. brune pinner, Serina kaker, Sarah Benard og fyrstekaker. Hun deltar på noen markeder før jul for å selge kakene sine. Her har kunstneren Anne Kristine Thorsby sikret seg årets julebakst – den travle kunstneren har neppe tid til å bake julekaker selv dersom hennes planlagte bilder skal ferdig til jul.



KAFFESLABBERAS I 1920-HUSET:

I huset til frøken Johanne Lunde var samfunnsengasjerte damer anno 1924 samlet for å oppsummere året. De hadde startet Lillehammer Sanitetsforening i 1898, etablert tuberkulosehjem i 1916 og undersøkelser av folkeskoleelever i 1924. Rollene ble gestaltet av: Ellen Thorstad, Inga Vea og Bjørg Owren.



BRENTE MANDLER: Vår danske venn, Allan Hostrup Ellebue, har solgt brente mandler før jul på Lillehammer i 20 år, og etter et opphold i fjor var han i år tilbake på julemarkedet. Køen var ofte lang for å sikre seg disse godsakene. Mesteparten av desember står han i sin egen bod i Gågata mellom Frisenberg og Belsvik.

Kopi av dørklinken til Sigrid Undset på Bjerkebak

Tidligere er det, med en viss suksess, solgt kopier av en av dørklinkene på Bjerkebak. Den gangen var det klinken til inngangsdøren med en fugl som tema. Nå er en ny dørklinke i produksjon.

Tekst: Tore Feiring

– Det er nå, som sist, landets eneste gjørtler som lager den, sier Eivind Falk på Håndverksinstituttet, – Toto Eide holder til i Mandal og har sitt eget metallstøperi og smykkeverksted. Disse dørklinkene er i sin tid designet av Einar Lunde tror vi, sier Falk, – selv om dette bestrides av noen.

Tidligere var Lillehammerdistriktet selve gjørtlersenteret i landet, det var mange gjørtlere i særlig Lillehammer og på Fåberg, og originalene på Bjerkebak er støpt lokalt. – Vi antar at det er Knutruds gjørtlerverksted som laget originalene, sier Falk. – De finner man nå her på Maihaugen, opplyser han videre, – det ble flyttet hit i 1947 og gjenoppført året etter.

Håndtaket på dørklinken består av en mus, alt er selvsagt i solid messing, nøkkelhullet og stolpen har en skarabén som blikkfang og dekorasjon, – dette er jo en bilde det er knyttet mange sagn til, smiler Falk. Selv har han sikret seg et eksemplar som han har montert på kjøkkendøren hjemme. – Som fuglen tidligere, er dette ypperlig håndverk. Og så er det jo stas med lokale tradisjoner, sier Eivind Falk. – Dette er ment å bli en årlig tradisjon, dørklinker med forskjellige dyremotiver. Vi solgte mange av fuglen, nå håper vi på like stor interesse for musen, avslutter han.

Dørklinken selges for kr 4 900,-

Den blir laget på bestilling, har du spørsmål om dette eller vil bestille, så henvend deg på epost til: venner@lillehammermuseum.no



SELGER DØRKLINKER:
Eivind Falk slår et slag for en ny dørklinke fra Bjerkebak.

TILBUD TIL
LILLEHAMMER
MUSEUMS
VENNER



MUS: Årets dørklinke har en mus som håndtak – alt i solid messing.

Hilde Ekeberg er ny leder for Aulestads venner

Det første året for den gjenopstartede venneforeningen ble en suksess. Nå er samarbeidet mellom Aulestads venner og Stiftelsen Lillehammer Museum (SLM) formalisert i en egen avtale, og i høst valgte årsmøtet Hilde Ekeberg til sin første leder.

Tekst og foto: Bjørg Owren



NY LEDER: Museumsglimt møtte Hilde Ekeberg i Drengestua kafe på Aulestad. På armen har hun den fire måneder gamle datteren Alma Kaspara, som også var med på årsmøtet i høst. En ny vennegenerasjon er på vei.

Det er en erfaren Aulestad-venn som har tatt over ledertrøya etter Inger Enger, leder av interimsstyret og mangeårig leder i den første venneforeningen. Hilde Ekeberg var også med i interimsstyret, og kjenner både Aulestad og bygda godt.

– Ja, som over halvparten av oss i styret begynte jeg også min karriere som guide her, tror det var i 2003, forteller hun. Senere ble mange somre her, og utdannelse innen kultur med en hel bachelor og halv master. Resten av masteren ble satt på vent på grunn av politikk og så kom det to barn, smiler Hilde.

I dag jobber hun som rådgiver ved Norsk Håndverksinstitutt, bor på Lillehammer med mann og barn, og er i full gang med å fullføre masteroppgaven. En oppgave som må

sies å være som hånd i hanske for arbeidet i Aulestads Venner. Arbeidstittelen er «Bygda minnes Bjørnson».

Tar master om Gausdal og Bjørnson

– Jeg måtte skrive om noe som interesserte meg for å kunne skrive på kveldstid. Da ble det Bjørnson, sier hun.

Joda, det er skrevet mye om Bjørnson. Men bygda og livet har ingen hovedrolle. Det vil Ekeberg og venneforeningen endre på.

– Da vi begynte å diskutere å starte opp igjen Aulestads venner, ble det fortalt flere historier om Bjørnson og møtet med bygda. Jeg tenkte, disse må vi få samlet mens det fortsatt er folk som husker besteforeldrenes fortellinger.

Mer enn turistmål

Bjørnson er unektelig en del av Gausdals historie, selv om bygda ikke har favnet Bjørnson slik Skien og Grimstad har favnet Ibsen og gjort han til sin.

– Jeg tror ikke familien og bygda klarte å møtes helt. Det var stas å være her på 17 mai, men det var liksom litt den holdningen at «Joda, han bodde her, men han var nå mest på reise da.»

Hun tenker at noe av målsettingen med venneforeningen er å skape et sterkere lokalt engasjement rundt Aulestad, og at stedet og dikteren blir litt mer Gausdal sitt.

– Venneforeningen kan bidra til å knytte museet og lokalmiljøet tettere sammen, og aktualisere det litt. Bjørnson sitter nok litt mer fast i sin egen samtid enn Ibsen. Samtidig er det veldig mye av det han sa og skrev som er like aktuelt nå, hvis vi løfter det litt opp.

Bygge ned terskelen for å bruke museet

– Det er lett å se på Aulestad som en turistattraksjon, og tenke at har du vært her en gang så er du liksom ferdig. Vi ønsker å bidra til at Aulestad skal bli et sted som engasjerer og angår Gausdal, og være med å lage nytt og aktualisert innhold slik at folk kommer igjen og igjen.

Ekeberg forteller at interessen for den nye venneforeningen har vært overveldende.

– Da vi lanserte ideen så bare raste medlemmene inn. I dag er det 556 medlemmer i Facebookgruppa. Det var noe som forsvant da

AULESTADS VENNER (AV):

Startet første gang i 2014, ble konsolidert med Lillehammers museums venner i 2020. Gjenoppsto i 2023 etter initiativ fra konservator Kristin Brandtsegg Johansen i samarbeid med nye og gamle venner.

Det første året ble AV ledet av et interimsstyre ledet av Inger Enger. Høsten 2024 signert de en avtale med Stiftelsen Lillehammer Museum som formaliserer samarbeidet mellom AV og museet.

556 medlemmer per november -24 via Facebook.

den gamle venneforeningen ble lagt ned. Mange har nok savnet den litt mer lokale forankringen.

Det nye styret har mye på blokka: Først er det julemarked. Neste år er det utvandrerjubileum, med en egen lokal vri, Karoline-år på museet og oslokfeiring. De planlegger også et samarbeide med Drengestua kafe, om et mat- og innholdskonsept.

– Et tilbud i vinterhalvåret, når museet er stengt. Men høytlesning, allsang, mat – sånne typer ting tenker vi også på, røper hun.

Trekker sammen

Det er et tett samarbeid mellom styret i venneforeningen og Kristin Brandtsegg Johansen, konservator for dikterhjemmet.

– Det er viktig at vi sitter tett på, sånn at vi drar i samme retning. Tror det har vært en glede for begge parter. Venneforeningen vil være både et praktisk støtteapparat til museets aktiviteter og bidra med kunnskapsformidling. Vi skal være et ideforum, spille Kristin og museet litt gode og gjøre det vi kan være best på – være en arena for det lokale engasjementet og lokale forankringen. Det tenker jeg er det viktigste, avslutter den nye lederen av Aulestads venner entusiastisk.



Det lyser i stuene på Aulestad i julen

Det er egentlig litt Downton Abby atmosfære i stuene på Aulestad. I ukene før jul og i romjula kan du oppleve hvordan familien Bjørnson feiret julen her. Om du ikke får med deg omvisningene under julemarkedet er det lov å gå på den berømte verandaen og kikke på vinduene.

Tekst og foto: Bjørg Owren



FESTGLEDE: Den lave vintersola skinner kjølig inn på festdekket bord. Men med stuen full av festglade mennesker ble det varmt nok.



FOR RØKERE: Bjørnson hadde sluttet å røyke da de flyttet til Aulestad, og bød sine gjester et eget «røkeværelse». I «Grisehuset» som han også kalte det, er satt fram dramglass og sigarer.

BLOMSTER: Det var juletreet sammen med blomster som julegleder, alpefiol, amaryllis og asalea som var den vanlige julepynten på denne tiden.



JULETREET: Karoline pyntet treet med vatt, englehår, norske flagg, fugler, kurver fylt med knask, marsipanpølser, levende lys og stjerne i toppen.

– Vanligvis trekker vi ned rullegardinene for å skjerme inventaret mot sollys, men i ukene før jul og i romjula lar vi lyset stå på, og gardinene være fratrukket. Da ser det ekstra koselig ut også fra bygda, og det er med å skape julestemning. Det er bare å ta turen oppom og kikke inn, sier Kjersti Forseth. Hun er museumspedagog og formidler på Aulestad og Bjerkebæk. Vi treffer henne i full sving med å dekke til jul i spisestuen.

Gjestfri familie

Snart blir det storinnrykk her. Ikke helt slik som da Bjørnson samlet familie og julegjester og nesten sprengte kapasite-

ten rundt det store bordet. Nå er det femteklassingene i Gausdal som kommer på besøk, og så er det omvisninger i det julepyntede huset under julemarkedet. (De omvisningene er forresten så populære at det lønner seg å kjøpe billett i forkant)

– Det mange ikke tenker på at Aulestad er ganske unikt i museumssammenheng. Huset står akkurat slik det gjorde i Bjørnsons tid. Alt av innbo og møbler er autentisk – det er det faktiske hjemmet til familien Bjørnson vi kommer inn i. Til og med den store kakekisten til Karoline står i hjørnet sitt i spise-stuen, full av julekaker, viser Kjersti.

Hun forteller at ungene blir imponert over den store kakeboksen, og at de undrer seg over at det er lite julepynt her.

– Da forteller vi at i «gamledager» var det ikke så mye pynt som nå. Juletreet var det viktigste. Det kom heller ikke noen nisse med gaver. Gavene lå under treet, og nissen var på låven. Der er den forresten fortsatt, smiler hun lurt. Ungene som kommer, får høre mer om den.

Menyen var risengrynsgrøt, med mandel. På kvelden var det svineribbe, pølser og medisterkaken, slik skikken var og er i Gausdal. Det var juleøl og akevitt til. Etter middag trakk de inn i stuen og fikk servert kaffe og kaker.

Dombjeller og hesteskys

Den store kakeboksen ble vaktet og passet godt på av kokka Karen. Hun hadde nøkkelen, så det nyttet ikke for små kakemonser å lure til seg noe uten å være skikkelig godvenn med henne.

De begynte tidlig med juleforberedelsene på Aulestad. Bjørnson var veldig glad i gjester så det skulle være mat, drikke og seng til mange. Gjestene kom som regel med tog fra Kristiania til Fåberg. Der ble de hentet med hest og slede. Kjørekarene sto klare da toget ankom og tullet tynnkledde byfolk inn i pels, pledd, fotposer og muffe. Så bar det i vei gjennom vakkert vinterlandskap til hestens dombjelleklang. Turen tok en time, da de kom opp gjennom alleen hørtes bjelleklangen helt inn, og Bjørnson var klar til å ønske dem hjertelig velkommen inn i godt oppvarmede stuer.

– Det ble en egen intimitet og lun stemning i julen. Det var mørkt og kaldt ute, men inne fyrte de i alle jern- og klebersteins-ovnene. Det var varmt og lunt, og det ble det ikke spart på veden. Vedkurvene ble fylt opp til stadighet og folk måtte sørge for å holde dørene lukket, forteller Kjersti hun fortsetter pyntingen og forteller om sledeturer, julegaver, 200 flasker med champagne, berømte julegjester og mye mer. Den lune atmosfæren er her fortsatt, og vi får assosiasjoner til Downton Abby. Men plassen i et skarve magasin er så liten. Vi anbefaler heller våre lesere å ta en tur.



SE INN: Lyset står på, og gardinene er trukket fra. Så i julen kan du titte inn i stuene på Aulestad.



KAKEBOKS: Karoline sørget for at det alltid var noe godt til kaffen i husets store kakeboks. Til jul ble den fylt med fylt opp med «syv slag». Det er lås på boksen og kokka Karen passet på nøkkelen.



KAFFE: Etter middag var det kaffe i dagligstua, og servering av husets egne julekaker og kransekake som Karoline bestilte fra Lillehammer.



GLADSAK: Kjell Marius Mathisen (til venstre) og Eirik Torbjørnsen mener det er en skikkelig gladsak at de har fått midler til å ferdiggjøre Smedstua til et formidlingsverksted som skal være helt ferdig til by-jubileet i 2027.

SISTE NYTT:

Smedstua Formidlingsverksted

Eirik Torbjørnsen er veldig fornøyd. Som avdelingsleder for kommunikasjon og formidling på Maihaugen gleder han seg over å ha en gladsak som kan deles med verden og ikke minst venner av Lillehammer museum og Maihaugen.

Tekst og foto: Tore Feiring

– Vi har fått midler fra Sparebankstiftelsen DNB til å gjøre ferdig Smedstua, sier han, et bygg som ble flyttet fra der sykehuset nå ligger til lenger opp på Maihaugen. Der lå bygget lagret i mange år før det ble satt opp i Håndverkskvartalet for 20 år siden. – men innvendig ble det ikke gjort noe, sier Kjell Marius Mathisen, det har nærmest stått som et tomt skall i alle disse årene. Mathisen, som er avdelingsleder for kulturhistorisk avdeling, er like

begeistret som Torbjørnsen. – Nå har vi store planer for bygget, smiler han, – ikke mindre enn et formidlingsverksted er det vi tenker på.

Kostnadene er beregnet til vel 2,3 millioner kroner, og med 1,5 million fra Sparebankstiftelsen, 300 000 kroner fra UNI og vel en halv million i egenkapital er byggearbeidet fullfinansiert. – Dette vil bli et verksted hvor mye av det vi driver med på Maihaugen kan formidles, fortsetter Mathisen, – langt mer enn bare spe-



HER STÅR BYGGET:

Smedstua formidlingsverksted er ringet rundt med rødt.

for ulike fag i Ungt tradisjonshåndverk eller liknende hospitantordninger. – Med sin sentrale plass i Håndverkskvartalet er Smedstua vel-egnet til dette, skyter Eirik Torbjørnsen inn.

Med dette begynner Bysamlingen å nærme seg ferdig, planen er alt skal stå klart og ferdig til by-jubileet i 2027. – Vi tenker at vi skal bruke neste år, altså 2026, som en prøveperiode for Smedstua formidlingsverksted, sier Torbjørnsen, – noen justeringer må sikkert til sånn at hele bysamlingen da er 100 % ferdig til byjubileet. Dette vil bli en del av vår gave til byen, sier Eirik Torbjørnsen og Kjell Marius Mathisen, – da har det gått rundt 50 år å gjøre ferdig det hele. Ikke lang tid på å bygge en by, smiler de.

sialisert håndverk. Mathisen og Torbjørnsen nevner blant annet forskjellig trearbeid, vev og tekstil, garving og andre skinnarbeider, dekor-maling og tilvirkning av maling.

– Det skal bli lett å skifte tematikk og å drive skole- og publikumsformidling, sier Torbjørnsen, – vi kan også holde forskjellige kurs, kort sagt, gi huset innhold, mener han. – Alt dette er en viktig del av det som er vårt formål, nemlig et levende museum.

De gleder seg over at Smedstua blant annet vil få et universelt utformet WC. – Noe som mangler i denne delen av museet, blir vi fortalt. Det vil bli både oppvarming med strøm og ved-ovn som gir mulighet for helårsbruk. – Det blir også innlagt vann, forteller Mathisen, – vann er helt avgjørende for mange fag og teknikker. Smedstua er på 55 kvm alt iberegnet, annen etasje vil bli et teknisk kaldloft med lagermuligheter.

– Formidlingsverkstedet vil blant annet brukes i vårt samarbeid om bygningsvern-utdanning med Fagskolen Innlandet og NTNU, håndverksprogram for videregående skoler og yngre årstrinn, sier Mathisen og ramser opp: – Dessuten aktivitetsuker for barn i sommer-ferien, formidling av snekkerfag og malerfaget i regi av museets egen håndverkerstab, verksted



Smedstua er et våningshus fra Søndre gate 3 i Lillehammer og bygd rundt 1845. Det ble demontert i 1973, og gjenreisningen ble påbegynt i 1999. Smedstua ble bygd på en tomt i utkanten av byen, det var en smed som bodde der. Huset på Maihaugen er gjenreist slik huset var på 1880-tallet. Kunstmaleren Thorvald Erichsen kjøpte huset i 1918 og bodde der til 1923. Nærmeste nabo, Einar Sandberg, var også en kunstner, de var begge en del av stor kunstnerkoloni som bodde mer eller mindre fast på Lillehammer. Smedstua er en liten, laftet stue med bindingsverk av grantømmer. Fagene er utmurt med naturstein og leire som mørtel. Leiren ble hentet fra Tråsethøgda vest for Lillehammer.

– Kunnskapen er i personene

– Båtlivet på Mjøsa og andre innsjøer og elver i Innlandet har alltid vært rikt, sier Eivind Falk, instituttleder ved Norsk håndverksinstitutt på Maihaugen. Nå samarbeider museene i Innlandet om et prosjekt hvor disse innlandsbåtene skal løftes fram. – Dette gjelder både tidligere og nye, levende tradisjoner, sier han.



Tekst: Tore Feiring/Atle Knutsen

Hva finnes av fysisk materiale etter disse båtene? Og hvem bygde dem, og ikke minst, hvem kan bygge dem i dag? Og hvem er brukerne er også et spørsmål som kan stilles, mener Falk.

– Det er praksisen og utøvelsen av den tradisjonelle håndverkskunnskapen, den handlingsbårne kunnskapen, som er det sentrale. Hvis vi printer ut en 3D-modell av en båt, hva er det den mister på veien? sier Falk og retter fokuset mot den sosiale og kulturelle konteksten som en nødvendig komponent i overleveringen av et håndverk.

– Å verne en levende håndverks-tradisjon er egentlig ganske komplekst. Vi har snakket mye om vern, og det å verne døde gjenstander og objekter. Når

ENGASJERT: *Instituttleder ved Norsk håndverksinstitutt, Eivind Falk i en av båtene han liker å prate om, Båt-Iva-båt, som ble bygget av båtbyggeren Einar Borgfjord i tidsrommet 2000–2003. Den originale båten som ligger i Maihaugens magasin, ble bygget i Lalm i 1775–1776. Båten ble brukt til fiske på vannet Flatningen i Vågå. Nå brukes den på Maihaugen, blant annet til St. Hans feiringen. Foto Tore Feiring.*

det nå skal jobbes i et lengre perspektiv med vern av båter og tradisjonsbåt også i innlandet, så er det viktig at vi har med oss den immaterielle dimensjonen i vernet, sa Falk og viser til fokuset i UNESCO-konvensjonen om vern av menneskehetens immaterielle kulturarv.

– Når Einar og Ola Borgfjord (kjente båtbyggere fra Fosen, red.anm.) jobber sammen med å bygge båt, dag etter dag, så er det klart at du får med deg mye mer. Det handler om en mye bredere kontekst og forståelse enn bare dette ene produktet, sier Falk, og bruker mjøsbåtprosjektet som et eksempel.

– Mjøsbåt handler ikke bare om båten, men også om et vidt spekter av ulike elementer, og ikke minst: Hvordan binder dette oss sammen, hva er den kulturelle og sosiale funksjonen til elementet? Den immaterielle kunnskapen er den levende kunnskapen *i*, mens historikernes og etnologenes kunnskap er kunnskapen *om*. Det er denne immaterielle kulturarven, den som er i utøverne, som vi vil ha tak i. Den er i et fellesskap som sammen forvalter kunnskapen. Et fellesskap av båtbyggere, av folk som bruker båt, som er ute og seiler og ror, sier Falk og understreker at når en tradisjon skal vernes, må man se helheten.

– Vi kan ikke dekontekstualisere og trekke ut en liten del og tro at vi verner en tradisjon. Det er ikke slik at tradisjonshåndverk står alene. Også forståelse av naturen og universet rundt hører med: kunnskapen om å hente ut materialer, seile, navigere og bruke båt i relasjon til naturen. Det handler om mye mer enn bare båten som blir printet ut.

– Jeg pleier å si at svaret ligger et sted mellom Ötzi og Disneyland. Museene har en tradisjon der de er vant til å tenke objekter og gjenstander, og så tror man at man har tatt vare på det gjennom å fryse det ned. Det kan man gjøre med gamle båter, bygninger og kanskje tekstiler, og man kan gjøre det med ismannen Ötzi. Men altså ikke i forhold til levende kulturarv, poengterer Falk og fremhever behovet for å ha andre strategier når vi skal ta vare på den levende håndverkskunnskapen.

– Et gammelt håndverk er som et brennende bibliotek. Vi sier at vi skal ta vare på båttradi-

sjoner og ta vare på små og åpne båter i innlandet. Da er det utrolig viktig at vi begynner med å få en oversikt over hva som finnes av levende kunnskap blant båtbyggere. Det er det vi må ta tak i, fastslår Falk. – Så må vi sørge for at den kunnskapen kan overføres til en ny generasjon. Disse gamle båtene ligger der på magasinet og kommer til å være der i 10–20 år til. Det er ikke krise. Det aller viktigste er at vi tar vare på den *levende kulturarven* – det er det som haster aller mest. Når håndverkeren er borte, så er kunnskapen borte. Det er et helt bibliotek som står i brann, hevder Falk.

– Når vi verner tradisjonelt håndverk, så gjør vi ikke det gjennom å lagre det på en PC eller i en kjeller, men at det føres videre gjennom praksis.

– Kunnskapen er alltid i personer, i utøverne. Den finnes ikke noe annet sted. Man kan dokumentere så mye man vil, men kompleksiteten i håndverkskunnskapen og i tradisjonen er i de personene som utøver den.

Eivind Falk legger vekt på fellesskapets betydning for kunnskapsoverføringen innenfor tradisjonsbåtfeltet som også omfatter seilmakere og replagere, gjørtlere, trebåtbyggere og brukere.

Falk mener stipendiatorordningen for håndverkere er et godt virkemiddel i arbeidet med å videreføre kunnskap. Gjennom stipendiatorordningen får håndverkerne tre år til å gjøre et dypdykk innenfor sine fag og lete etter kunnskap, øve seg og jobbe sammen med tradisjonsbærere. – Vårt mål er skape fyrtårn innenfor håndverksområdene som kan lede an i arbeidet for å ta vare på og formidle håndverkskunnskapen videre. Stipendiatorordningen er en aksept av håndverkskunnskap som en kunnskapsform også på et høyere, utøvende nivå, avslutter Eivind Falk engasjert.

Mye av denne teksten er hentet fra en rapportasje angående Tradisjonsbåtkonferansen på Hamar, september 2024, arrangert av Forbundet KYSTEN. Trykket i Tidsskriftet KYSTEN nummer 5/2024.



DOKTORAVHANDLING: Det var reformprosessen i IOC som fikk meg interessert i dette fireårige prosjektet som doktoravhandlingen min er, sier museumskonsulent Sebastian Kühn, her i OL-museet foran et bilde av Pierre Coubertin.

De glemte OL-grenene

Artist og designer Pharrell Williams var en av mange kjente personligheter som fikk æren av å bære den olympiske fakkelen i forkant av årets sommerleker i Paris. I følge en artikkel i avisen Klassekampen tidligere i høst, vil han ha kunst på OL-programmet. Ideen er ikke så fjern som den først kan virke, den er en del OL-historien.

Tekst: Tore Feiring

Fra 1912 til 1948 var nemlig en rekke kunstformer en del av det offisielle konkurranseprogrammet i OL. Til sammen ble det delt ut 45 gull-, 53 sølv- og 49 bronsemedaljer innen greinene arkitektur, skulptur, malerkunst, litteratur og musikk.

Pierre Coubertins drøm

Museumsglimt møtte Sebastian Kühn, museumskonsulent ved Norges Olympiske Museum på Lillehammer, for nærmere informasjon om

dette temaet. Han skriver på en doktoravhandling om kulturprogrammet i OL, få vet mer om kunst og kultur i de olympiske leker enn ham. – Ideen om å konkurrere i kunstøvelser er dypt rotfestet i den olympiske historien, kanskje dypere enn man skulle tro. For å forstå hvorfor må vi helt tilbake til begynnelsen og til grunnleggeren av de moderne olympiske leker Pierre de Coubertin, sier Kühn. – Coubertins idé om De olympiske leker var basert på en tanke om helhetlig dannelse for ungdommen. Han fant inspi-



RUGBY:

*Rugby' Tegning
av Jean Jacoby.
Gullmedalje fra
Amsterdam-OL
i 1928. (Kilde:
WikiCommons)*

rasjon i de antikke olympiske leker, som også var en viktig kulturell plattform. Coubertin var opptatt av at det å drive med idrett handlet om å utvikle både kropp og sinn, fortsetter Kühn. – Hans mening var at kunst og idrett skulle likestilles, ha samme status. Det å være åpen for nye impulser anså Coubertin vesentlig for å kunne utvikle moral.

Inspirert av idretten

Som mange vet, de første moderne Olympiske leker ble arrangert i Athen i 1896. Fra første stund hadde Coubertin kunsten med i tankene, men det var først i Stockholm i 1912 at kunst ble en del av det offisielle konkurranseprogrammet. – Coubertin var smart nok til å vente noen år, – det kunne bli for mye å starte med alt dette fra begynnelsen, Coubertin visste at det var en viss motstand blant samarbeidspartneren han hadde med seg, forklarer Kühn. – Også blant arrangørlandene var det sterk motstand mot dette. Videre forteller han at første gangen kunst var tenkt som en del av OL-programmet var i Roma i 1908. Men på grunn av Vesuvus vulkanutbrudd samme år, ble det hele flyttet til London. – Derfor ble det Stockholm i 1912.

Til grunn for kunstkonkurransene lå et kriterium om at kunsten måtte være inspirert av idretten. – Dette gjenspeiles tydelig av vin-

nerbidragene, forteller Kühn, – amerikanske Walter Winans vant OL-gull i 1912 med bronse-skulpturen «An American Trotter», mens finske Aale Tynni tok seieren i lyrikk i 1948 med «Det greske laurbær» – en tittel som tydelig spiller på den olympiske historien.

Også Norge kan vise til en OL-medalje i kunstklassene. Under lekene i Antwerpen i 1920 vant Holger Sinding-Larsen sølv i arkitekturkonkurransen med sine skisser av en idrettsskole.

Liten prestisje

Kunstkonkurransene var på sitt største under lekene i Paris i 1924 og i Amsterdam i 1928, samt i Berlin i 1936, men da under et annet for-tegn. Under lekene i Amsterdam ble det sendt inn over 1100 kunstverk i kategoriene arkitektur, maleri og skulptur, og 62 bidrag i musikk og litteratur.

– Coubertin selv la nok like mye prestisje i kunstgreinene som i de idrettslige prestasjonene. Men når det gjelder kunstmiljøene var det nok litt annerledes, sier Kühn og minner om at IOC på denne tida var en mye mindre organisasjon enn hva den er i dag. I kunstmiljøene var det trolig begrenset med kjennskap til at disse konkurransene fant sted. – Blant kunstnere var det nok derfor ingen stor prestisje i disse medaljene.

Det er nok en del av forklaringen på hvorfor rimelig kunstinteresserte folk heller ikke har hørt om disse OL-grenene, og at veldig få kjente kunstnere huskes for sin OL-bragder i musikk, bildekunst og litteratur. – Men det hører til historien at kjente størrelser som Selma Lagerlöf og Igor Stravinskij i 1924 deltok i juryene som bedømte kunstverkene, sier Kühn.

Amatørskapet

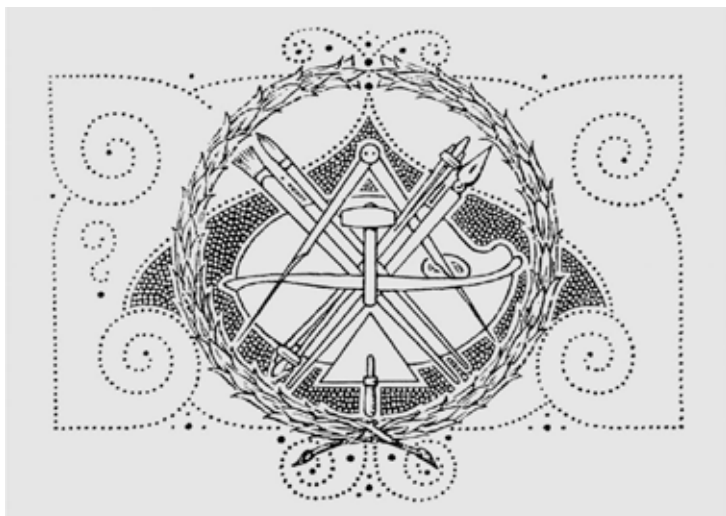
Sebastian Kühn mener det er flere årsaker til at kunsten etter hvert falt ut av konkurranseprogrammet, de siste OL-gullene i kunst ble delt ut i London i 1948.

– På den ene siden var det praktiske utfordringer ved konkurransene, ettersom det ikke fantes noe særforbund for de ulike kunstdisiplinene. Et annet hinder var at kunstnerisk kvalitet var vanskeligere å bedømme enn tid eller lengde i atletiske øvelser.

Til syvende og sist var det likevel amatørspørsmålet som felte

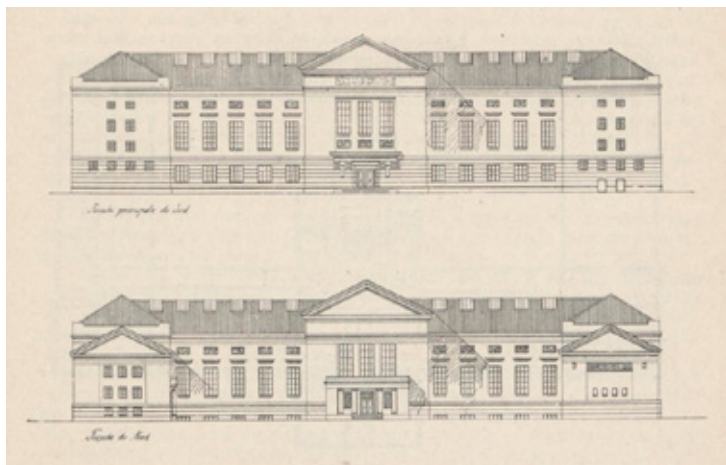
kunstkonkurransen. – Tidligere var det et ideal at utøverne skulle være ideelle – de skulle ikke konkurrere om penger. For kunstnere kan dette by på problemer, siden de som regel lever av å selge kunsten sin. Dermed ble det et spørsmål om kunstnere også kunne delta som amatører.

Avslutningsvis mener Kühn at kultur de siste årene igjen har kommet sterkere på banen, og viser til de seneste reformprogrammene i IOC som mer enn antyder at kunst og kultur vil være viktig for fremtidens OL. – I min egen forskning argumenterer jeg for at IOC gjør dette for å legitimere seg selv, de har jo store utfordringer når det gjelder korrupsjon, doping og en lite transparent organisasjon, avslutter Sebastian Kühn, – for å fremstå mer relevant og legitim er kunst og kultur en vei å gå.



LOGO: Logo for kunstkonkurransene, tegnet av Pierre de Coubertin (Kilde: Comité International de Pierre de Coubertin, CIPC)

IDRETTSSKOLE: Tegning av et idrettsskolebygg av norske arkitekt Holger Sinding-Larsen. Sølvmedalje Antwerp-OL 1920. (Kilde: Byggekunst: The Norwegian review of architecture. 1920 Vol. 2 Nr. 8)



– Det beste jeg har opplevd i kulturhuset Banken!

Det ble en gedigen lanseringsfest i kulturhuset Banken i forbindelse med bokslippet til «Å krysse grenser. Flyktinger forteller». Latter, tårer og alvor preget forestillingen og ikke minst publikum.

Tekst: Tore Feiring | Foto: Øystein Nordås

Konferansier Laila Bokhari viste seg å være som skapt til kveldens jobb. På en lun og trygg måte balanserte hun seg gjennom en forestilling bestående av forfattere, altså flyktingene selv, mannskoret Klang, Brynjulf Handgaard, poesiopplasing, sang og musikk, for å nevne noe. Aldri har vel ærverdige Banken opplevd en lignende trengsel av folk som ville inn, det sto køer i trappen opp til festsalen, det satt over 50 mennesker inne i Ekspedisjonen og fulgte forestillingen over TV-link. (Som dessverre tidvis ikke fungerte). Flyktingene og alle som bidro fikk sine velfortjente godord og takketaler, spesielt Brynjulf Handgaard og Hilchen Sundby, som satte i gang bokprosjektet, heller ikke Yassein Hosseini ble glemt, en viktig mann i prosjektet med sine forbindelser og sin arbeidslyst. Yorsalem Jiorgio stilte ut tegninger og malerier både i trappeoppgang og festsal, det satte en flott ramme rundt denne kvelden. Som en av byens erfarne kulturgjengere sa det på tur ut døra: – Gratulerer, dette er det beste jeg har opplevd i kulturhuset Banken.



MYE FOLK: Et aldeles stappende fullt kulturhuset Banken visste å sette pris «Flyktinger forteller».



YORSALEMS HISTORIE: Yorsalem Jiorgio og Hilchen Sundby leser fra Yorsalems historie. Hun har alltid malt og tegnet, og viste bildene sine i festsalen.



KONFERANSIER: Laila Bokhari var en perfekt konferansier for kvelden, her foran en del av forfatterne.



LESER TEKST:
Eh Lwe Suvaci
og kontaktperson
Monika Gulmoen
framfører tekst
av Eh Lwe.

SYNGER: Meryem
Sultan synger
Gjendines båndlåt
med Mannskoret
Klang.



ÅPNET: Yassin Hosseini fra Afghanistan åpnet
forestillingen.



INITIATIVTAGER: Utenom forfatterne, var nok
Brynjulf Handgaard kveldens viktigste person
som redaktør og initiativtager til boken «Å krysse
grenser. Flyktninger forteller». Her sammen med
Haile Bizen fra Eritrea.

Bokens videre liv

Mange LMV-medlemmer med Christin Svegården og Kari Strand Båtnes i spissen sørger for markedsføring og salg av «Å krysse grenser». Det er gjort gjennom skjermreklamer i sentrum og på Strandtorget, kinoreklame laget av Øystein Nordås og plakater rundt omkring i distriktet. Boka er i salg hos bokhandlene i Lillehammer, på Kiwi-butikker i distriktet og på norli.no. Bøker er kjørt ut til bedrifter og institusjoner som har kjøpt et større antall.

«Å komme ny til en by» var temaet for et møte som allerede er holdt på Litteraturhuset i Lillehammer noen få dager etter lanseringsfesten, og Nisveta Tiro og Brynjulf Handgaard presenterte boka på start-møte for jubileumsmerkingen for norsk utvandring til Amerika i Oslo. Boka blir tema for en rekke foredrag og samtaler i ulike foreninger også framover, helt fram til høsten 2025. For Øyer ungdomsskole har boka blitt presentert av Hilchen Sundby sammen med Adelina Ciumac fra Ukraina. Amani Abo Shabana har presentert boka på Nansenskolen sammen med fortellerne Yorsalem Jiorgio, Yassin Hosseini og Hilchen Sundby fra LMV. De videregående skolene i byen har planer for fagdager og fortellermøter våren 2025.

Under neste års Litteraturfestival på Lillehammer planlegger Maihaugen å åpne en utstilling basert på bilder og tekster fra boka.



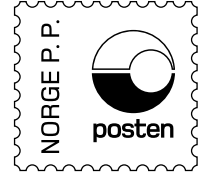
Rune Støstad
og stortings-
president Masud
Gharakhani.



Tonje Brenna.



Tora Aasland og
Lubna Jaffery.



Jul på Maihaugen

Opplev julefeiring fra gamle dager
–romjulsprogram for hele familien



maihaugen.no

MAIHAUGEN
≡

Lillehammer Museums Venner LMV
Maihaugv 1, 2609 Lillehammer / Bankgiro 2000.05.17608

